

i slojevitih vatrenih pojava na području bivše Jugoslavije utemeljen na podacima *Etnološkog atlasa Jugoslavije* i autorovim etnografskim istraživanjima uskrasnih, ivanjskih kresova i vatri na Sveta tri kralja u Hrvatskoj. Pretposljednji poglavljem “Čin i nada” autor nas vraća purifikacijskom, ozdravljajućem tumačenju vatre kroz običaj “žive vatre”, odnosno običaj “privega” koji kroz ulogu vatre u kultu mrtvih objedinjava i luminalne i očišćujuće, ali i agrarne (plodonosne) funkcije paljenja vatri.

Izlazeći iz okvira tradicijom ukroćenih pojava u posljednjem poglavlju “(Ne)ukročena goropad” Đaković nas zaigrano vodi izvan sigurnosti akademskog klasificiranja pojava vezanih uz vatru i usmjerava na nove refleksije o vatri i njezinu značenju za zajednicu. Mitološki i tradicijski ukotvljena znanja u ovom se poglavlju pokazuju u svojoj, uvjetno rečeno, “(ne)ukroćenosti” kao podatna podloga suvremenim izvedbama. Razlažući pojave poput festivala vatre, koji komodificiraju odnos čovjeka prema prirodi, odnosno vatri, anestenarija – hodačica po ugljevlju, neopoganskih učenja u kojima vatra nosi elementarnu privlačnost iskonskog stanja, autor nas vodi ka kraju u kojem se obična lomača ili vatra javlja kao učinkovito sredstvo postavljanja prema suvremenom svijetu u kojem gore knjižnice ili knjige, nacionalni simboli, u kojem se Jan Palach “samospaljuje” kao dobrovoljna simbolička žrtva osnažena očišćujućom i destruktivnom snagom vatre. Knjiga *Igre oko vatre* neobično je ilustracijski bogato izdanje, u kojem se javljaju fotografije Romea Ibriševića, Zvonimira Tanockog, Davora Rostuhara i terenske snimke Branka Đakovića. Akademsku raspravu dopunjuju kartografski prilozi utemeljeni na česticama izdvojenim iz *Etnološkog atlasa Jugoslavije*, kao i prikazi skupnih podataka grafikonima i strukturnim stupcima. U nakani da približi najširem čitateljstvu kretanje kroz kvalitativne podatke *Etnološkog atlasa Jugoslavije* knjiga završava nizom slikovnih priloga popunjenih upitnica koje svojim šarmom i arhivskom patinom pričaju priču o probuđenom arhivu vatre.

Sanja Potkonjak

David Graeber: *Direct Action. An Ethnography*

Edinburgh, Oakland, Baltimore: AK Press, 2009., 568 str.

Pisanje prikaza pretposljednje knjige antropologa Davida Graebera zadaća je u isto vrijeme nezahvalna i ugodna. Nezahvalna jer je potrebno odmah na početku pomiriti se s nužnom nepotpunošću: iznimno je teško u ograničenom prostoru žanra prikaza vjerno predstaviti ovu etnografiju koja broji više od petsto stranica, bogatoga i višeslojnog sadržaja. Ugodna jer je riječ o iznimnom djelu,

zanimljivom kako antropolozima, tako i aktivistima i svima onima koji se zanimaju za direktnodemokratske prakse i direktnu akciju. U njoj Graeber, i sam politički aktivist, daje uvid u funkcioniranje direktnodemokratske aktivističke scene u Sjedinjenim Američkim Državama prije, za vrijeme i nakon akcija i prosvjeda organiziranih u povodu 3. sveameričkog samita u Quebecu u travnju 2001. godine. Osim opisa dinamike i rada direktnodemokratske mreže (*Direct Action Network*) proizišle iz velikih prosvjeda protiv samita Svjetske trgovinske organizacije u Seattleu 1999. godine, utemeljenog na terenskom istraživanju metodom promatranja sa sudjelovanjem, Graeber zahvaća i niz drugih problema. Donosi prikaz povijesti direktnodemokratskog djelovanja u SAD-u i njegove izvore pronalazi u kvekerskom modelu odlučivanja konsenzusom, u društvenim pokretima 60-ih, antinuklearnoj kampanji koja je počela krajem 1970-ih te djelovanju feminističkih skupina. Početni impuls borbe “antiglobalizacijskog” pokreta locira u zapatišćkoj pobuni u Meksiku 1994. Ovaj uvriježen, ali i nadiden pojam sam autor označava navodnim znakovima: naime, taj termin smatra nepotpunim i netočnim. Skupine koje se u javnosti nazivaju antiglobalističkima ne bore se, smatra autor, protiv pozitivnih, istinski demokratičnih efekata globalizacije. Međutim, pozitivni učinci globalizacije vrlo su brzo pervertirali u tek slobodno kretanje kapitala i robe, učvršćivanje i zatvaranje granica te sve veće razlike između bogate manjine i siromašne većine. Kroz cijelu etnografiju proteže se nekoliko ključnih pitanja: direktnodemokratske prakse (konsenzualno odlučivanje), direktna akcija, pitanje nasilja i nenasilja (policijskog nasilja, najčešće neizazvanog i neprimjereno brutalnog te aktivističkih rasprava o tome što ustvari čini nasilje i odbijanje svakog nasilja prema svim ljudskim bićima), interna dinamika i socijalni odnosi unutar direktnodemokratskih skupina (problemi rasizma i šovinizma kao najizraženiji), politika korporativnih i nezavisnih medija, a sve na temelju vlastite višestruke uloge kulturnog antropologa, anarhista i aktivista. Teško je i zamisliti sve etičke i metodološke dvojbe koje je autor imao pišući o aktivistima čija je prava imena rijetko znao, koji su se često skrivali pred zakonom i sudjelovali u nizu akcija na koje se u vodećim medijima rijetko gleda s odobravanjem (na primjer aktivnosti sudionika takozvanoga “Crnog bloka”, uobičajene anarhističke taktike na velikim prosvjedima). I sam se našao na udaru kada je zbog vlastitih političkih aktivnosti i otvorenog zastupanja anarhističkih ideja dobio otkaz na Sveučilištu Yale.

Knjiga *Direct Action: An Ethnography* (“Direktna akcija. Etnografija”) sastoji se od deset poglavlja. Prva četiri, u kojima autor opisuje pripreme za akciju i samu akciju u Quebecu u travnju 2001. povodom 3. sveameričkog samita, temelje se većinom na njegovim dnevničkim zapisima i terenskim bilješkama: uvidu u brojne i dugotrajne sastanke, pregovore i koalicije s raznim srodnim grupacijama i zainteresiranim skupinama, s mnoštvom likova i iznimne narativne dinamike,

prožeto nizom opservacija o, primjerice, internim problemima aktivističkog djelovanja, odlučivanja, o predrasudama o aktivističkoj (sup)kulturi i zajednici te politici medija u SAD-u. Ostalih šest poglavlja (naslovljenih “Direktna akcija, anarhizam, direktna demokracija”, “Neke bilješke o ‘aktivističkoj kulturi’”, “Sastanci”, “Akcije”, “Reprezentacija”, “Imaginacija”) jesu ono što bismo uvjetno mogli nazvati “teorijskim dijelom”. U njima nam Graeber, između ostaloga, objašnjava sam koncept, strukturu i proces donošenja odluka konsenzusom (povijest koncepta, terminologiju koja se koristi u samom procesu, različite tehnike pri moderiranju sastanaka itd.) i procesu inherentne probleme. Konsenzus uspoređuje s drugim modelima odlučivanja, kao što je većinsko glasovanje. U poglavlju “Akcije” razlaže različite tipove akcija (na primjer marševe i skupove) u usporedbi s direktnom akcijom te se bavi pitanjem državne moći i prisutnošću i djelovanjem policije. Svjestan je kako je njegovo vlastito iskustvo u jednom kaotičnom i dinamičnom događaju kao što je masovni protest poput onoga u Quebecu (koji uključuje sukobe s policijom, ranjavanja i uhićenja) tek fragment cjelokupnog događaja te kako se potpunija (a nikako potpuna) slika slaže još mjesecima kasnije, pomoću snimaka, svjedočanstava, medijskih napisa i usmene predaje. U poglavlju “Reprezentacija” problematizira način izvještavanja korporativnih i nezavisnih medija o aktivističkoj kulturi i akcijama te (usputno) pomoću Milmanove teorije o homerskim epovima analizira formulaične konstrukte u izvještajima o akcijama u vodećim medijima. U ovom poglavlju bavi se i pitanjem pasivnog otpora, nasilja i nenasilja te njihove medijske reprezentacije. U posljednjem poglavlju, “Imaginacija”, umjesto zaključka (smatrajući upitnim pokušaj pisanja zaključka za deskriptivni poduhvat poput etnografije) nudi teorijska promišljanja nadahnutu vlastitim aktivističkim djelovanjem: o političkoj ontologiji nasilja i političkoj ontologiji imaginacije, nasilju i imaginativnom izmještenju, transcendentnoj i imanentnoj imaginaciji, otuđenju, revoluciji.

Knjigu je, primjereno, izdao “AK Press”, direktnodemokratski ustrojen anarhistički izdavački kolektiv.

Ivona Grgurinić

Gayatry Chakravorty Spivak: *Nacionalizam i imaginacija i drugi eseji*

Zagreb: Fraktura, 2011., 197 str.

Svakome tko se danas imalo bavi teorijom u humanističkim znanostima ime Gayatry Chakravorty Spivak nezaobilazna je referenca. Iako je svoj glasoviti esej “Mogu li podčinjeni govoriti?” objavila davne 1988. godine trebalo je više od dva desetljeća da ga konačno i prevedemo na hrvatski jezik. Pritom ne treba